

Захисні налаштування

2022-й став для судової влади України роком випробувань на стійкість. Судова система за короткий проміжок часу змогла перелаштуватися для роботи в умовах воєнного стану та забезпечити майже безперерйне здійснення правосуддя, реагуючи на нові виклики, продиктовані війною. Судова практика в деяких категоріях спорів зазнала революційних змін, які вносив Верховний Суд, зокрема щодо пошуку ефективних способів захисту

АНАТОЛІЙ ГВОЗДЕЦЬКИЙ

Попри повномасштабне вторгнення РФ на територію нашої держави, судова влада України досить швидко адаптувалась до роботи в умовах воєнного стану. За словами очільників судової влади, в першому півріччі 2022 року надходження справ знизилось на 45 % порівняно з показниками минулого року, але суди залишилися дієвим інститутом захисту порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Реагуючи на виклики війни, керівництво судової влади України визначило як пріоритет забезпечення життя і здоров'я працівників судів та учасників судових процесів. У зв'язку з цим Рада суддів України рекомендувала судам проводити судові засідання за допомо-

гою відеоконференцзв'язку з можливістю використання власних технічних засобів. Задля безпеки на певний період був закритий доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень, а також розпорядженнями Голови Верховного Суду змінювалася територіальна підсудність справ судів, розташованих на територіях, де відбувалися бойові дії, та на тимчасово окупованих територіях. Така підсудність відновлюється після звільнення окупованих територій та появи можливостей знов розпочати здійснення правосуддя.

ПРОБЛЕМНЕ ПОСИЛЕННЯ

Загалом нова фаза агресії РФ поглибила проблеми, які переслідували судову

владу протягом останніх років (кадровий голод та недостатнє фінансування), та додала низку нових, як-от колабораційна діяльність представників судової влади, руйнування, пошкодження та розграбування судових установ.

Суттєве збільшення вакансій в судах спричинив вступ суддів та працівників судових установ до лав ЗСУ, ТрО й «армії волонтерів», а також від'їзд за кордон великої кількості українців. Наразі заповнити виниклі вакансії в апаратах судів не вдається, зокрема у зв'язку з невеликими розмірами заробітних плат.

На початку 2022 року в складі Вищої ради правосуддя залишилося лише п'ять чинних членів, що унеможливило роботу вказаного органу суддівського вря-

дування. У зв'язку з цим деякі функції ВРП були передані ДСА України та Голові Верховного Суду. Зокрема, очільник ВС уповноважений приймати рішення про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації та про дострокове закінчення відрядження судді. І вже на початку квітня цього року процедуру тимчасового переведення було розпочато відносно суддів із судів, які розташовано на територіях, де ведуться бойові дії, та територіальну підсудність яких було змінено. А наприкінці квітня 2022 року таку процедуру розпочато для суддів апеляційних судів.

Повномасштабна війна також вплинула на процеси відновлення роботи

ВРП та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Остання не працює з листопада 2019 року. Так, Етична рада, основна функція якої — перевірка кандидатів у ВРП на відповідність критеріям професійної етики та доброчесності, перевела свою роботу повністю в дистанційний режим, що значно повільнило цей процес.

Зі свого боку, Конкурсна комісія з добору кандидатів на посади членів ВККС тимчасово зупинила роботу і відновила її лише 13 липня 2022 року. Проведення конкурсу було відновлено з 15 липня. Наразі затверджено перелік із 301 кандидата у ВККС. Тож, напевно, новий склад ВККС буде сформовано не раніше ніж навесні наступного року. А нових суддів, за скептичними оцінками, призначать щонайменше за півтора року після цього.

У зв'язку з цим чинні члени ВРП наполягають на необхідності спрощення процедур добору задля уникнення повного колапсу судової системи. За попередніми даними, озвученими Радою суддів України, наступного року 373 судді мають намір піти у відставку.

Також цього року суди масово зупиняли відправлення поштової кореспонденції за браком фінансування. Це вкотре показало актуальність запровадження електронного судочинства. Наразі в парламенті зареєстровано законопроект № 7574-д, який передбачає обов'язкову реєстрацію електронного кабінету в ЄСІТС для всіх працівників, юридичних осіб, зокрема ФОП, державних органів та органів місцевого самоврядування.

ТЕНДЕНЦІЇ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ
Війна, безумовно, залишила свій відбиток і на судовій практиці. Як і в попередні роки, основним «диригентом» у більшості випадків її формування залишився Верховний Суд, на правові висновки якого орієнтувалися апеляційні та місцеві суди. За рівнем актуальності виділяються спори, пов'язані із захистом права власності, у зобов'язальних правовідносинах, податкові, корпоративні та трудові спори.

Проте, на думку старшого партнера ЮФ «Ілляшев та Партнери» — Романа Марченка, серед знакових позицій Верховного Суду варто відзначити висновок, викладений в постанові Касаційного цивільного суду у складі ВС від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19. У ній суд зазначив, що рф, вчинивши неспровокований та повномасштабний акт збройної агресії проти Української держави, численні акти геноциду українського народу, не має права надалі посилаватися на свій судовий імунітет, заперечуючи юрисдикцію судів України щодо розгляду та вирішення справ про відшкодування шкоди, заподіяної такими актами агресії фізичній особі — громадянину України.

«Таким чином, Верховний Суд підтвердив, що країна-агресор не має будь-яких законних прав використовувати свій судовий імунітет у справах про відшкодування шкоди», — підкреслив Роман Марченко.

Вказана позиція Касаційного цивільного суду у складі ВС знайшла своє логічне продовження та набула додаткового обґрунтування в поста-

нові від 18 травня 2022 року у справі № 760/17232/20-ц. Суд констатував, що судовий імунітет російської федерації не підлягає застосуванню з огляду на порушення нею державного суверенітету України, а отже, не є здійсненням рф своїх суверенних прав, що охороняються судовим імунітетом. Російська федерація не має підстав посилаватися на імунітет для уникнення відповідальності за завдані збитки майну позивача.

На переконання пана Марченка, в наведених правових позиціях Верховний Суд абсолютно чітко та аргументовано дійшов висновку про неможливість використання власного судового імунітету країною-агресором, що цілком відповідає як українському законодавству, так і вимогам міжнародних нормативно-правових актів, до яких долучилася Україна. Зазначені позиції повною мірою націлені на захист майнових прав та інтересів осіб, які постраждали від збройної агресії.

БАНКІВСЬКА СФЕРА

Думку колеги щодо актуальності вказаних позицій поділяє Андрій Джура, заступник директора департаменту — начальник управління правового забезпечення АТ «ПУМБ». Пан Джура вважає, що вони матимуть вплив, зокрема, і на банківський сектор, який, як і інші галузі економіки України, зазнав значних втрат. На переконання Андрія Джури, варто сподіватися, що зазначена позиція буде застосована й у випадках, коли шкоду заподіяно юридичним особам.

У контексті виконання рішень про стягнення збитків з рф пан Джура та-

кож звернув увагу на постанову Касаційного господарського суду у складі ВС від 20 липня 2022 року у справі № 910/4210/20. У ній суд підтвердив законність звернення стягнення на майно юридичної особи за боргами рф, адже така юрособа «є, по суті, органом російської федерації, оскільки виконує цілі, функції та завдання, притаманні державним органам, перебуває під щільним контролем російської федерації настільки, що є її alter ego («другим я»), майном якого держава розпоряджається, як своїм».

Поряд із такою позитивною «воєною» практикою з'явилась і додаткова проблема: відкладення судами першої інстанції розгляду справ до припинення воєнного стану чи до усунення обставин, що перешкоджають розгляду справи через неможливість відправлення поштової кореспонденції на окуповані території.

«Зазначений підхід лише поглиблює ті виклики, з якими зіштовхнулася економіка країни під час війни, а тому пропонуємо застосовувати напрацьовані з 2014 року механізми повідомлень учасників процесу, які перебували на окупованих територіях Донецької, Луганської областей та в Криму. Практика цих регіонів свідчить, що чекати не потрібно, справи можуть розглядатися судами навіть у таких складних обставинах», — зауважив Андрій Джура.

Також, говорячи про важливі для банківської спільноти і кредитних відносин судові рішення, пан Джура звернув увагу на справи, які передано на

Законодавча реакція

Війна змушує нас боротися не лише за наші кордони, а й за нормальне функціонування кожної сфери життя, зокрема правосуддя.

Попри те що наразі українська судова система функціонує у відверто складних умовах і критично відчується брак фінансування, Президент, уряд і профільний парламентський комітет докладають максимум зусиль, щоб суди працювали, а громадяни мали доступ до правосуддя.

Щоб запобігти колапсу в судах, розташованих на тимчасово окупованих територіях, ми дозволили змінювати територіальну підсудність їх судових справ, відряджаючи суддів та передаючи справи до інших судів. На час відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя відповідні повноваження було передано Голові Верховного Суду.

Наразі критично важливо відновити роботу ключових органів судового врядування — Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів, адже без їх повноцінної роботи ми не зможемо подолати кадрову кризу в судовій системі, розв'язати проблему притягнення до відповідальності суддів, які допустили порушення у своїй діяльності.

Питання впровадження повноцінного електронного судочинства в Україні особливо гостро стоїть в умовах воєнного стану. Для мене, як для очільника профільного комітету, це одне з пріоритетних завдань. Адже цифровізація судового процесу та розвиток дистанційного судочинства в реаліях сьогодення є не тільки вимогою часу, а ще й питанням безпеки.

Один із кроків — ухвалення законопроекту № 7574-д, який сприятиме розвитку електронних комунікацій із судом, прибере зайві папери та заощадить державні кошти. Наразі готуємо його до ухвалення в цілому.

Цим проектом ми встановлюємо процесуальні наслідки для тих осіб, які впродовж року не спромоглися зареєструвати електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (ЄСІТС). Мова йде про велику кількість адвокатів, нотаріусів, виконавців, арбітражних керуючих і судових експертів, державних органів, органів місцевого самоврядування. Проект також поширює на юридичних осіб та ФОП обов'язок зареєструвати електронний кабінет у ЄСІТС. У разі якщо це буде проігноровано, процесуальні документи таких осіб суди зможуть залишати без розгляду або повертати.

Ухвалення законопроекту № 7574-д забезпечить добросовісне виконання учасниками справи їх обов'язку, а отже, приведе до суттєвого скорочення строків на повідомлення і виклики, сприятиме економії державних коштів (зменшенню витрат на паперовий документообіг, пошту тощо). Зараз суди витрачають величезні гроші на паперову кореспонденцію, а в найгіршому випадку через брак коштів навіть припиняють її відправлення. У масштабах країни це десятки мільйонів гривень, які можна буде використати на інші потреби правосуддя.

Нам так само відомо про випадки, коли у зв'язку зі стабілізаційними відключеннями електроенергії або через підступні удари ворога суди України позбавлені можливості проводити судові засідання через неможливість здійснювати їх повну фіксацію.

Для вирішення цієї проблеми незабаром буде зареєстровано проєкт, напрацьований разом із суддівською спільнотою, який дасть змогу навіть в умовах відсутності електроенергії проводити судові засідання та складати судові рішення, не порушуючи вимог процесуального закону.

Належне фінансове забезпечення, особливо тепер, є надважливим для стабільної роботи судової системи. Наступний бюджет країни є складним, майже всі кошти йдуть на Збройні сили України та наших захисників. Але спільними зусиллями нам все-таки вдалося отримати виділення додаткового мільярда, який піде на заробітні плати працівників апаратів судів першої та апеляційної інстанцій. І протягом наступного року профільний комітет буде чітко від-

ДЕНИС МАСЛОВ,
голова Комітету
Верховної Ради України
з питань правової політики

стежувати, щоб усі нагальні потреби судової системи в умовах війни було достатньо профінансовано.

Переконаний, що, попри війну, нам вдасться забезпечити здійснення правосуддя на достойному рівні й виконати завдання, які перед нами ставлять суспільство, час і країна. Тільки разом, своєчасно реагуючи на виклики сьогодення та пропонуючи рішення, ми зможемо рухатися вперед і врешті-решт досягти перемоги на цьому складному етапі боротьби за нашу країну.

розгляд Великої Палати ВС та від вирішення яких буде залежати подальша готовність (чи неготовність) банків активно кредитувати економіку України. Зокрема, це:

— справа № 910/4518/16, що стосується виключної правової проблеми з нарахуванням процентів за користування кредитом після закінчення строку кредитування (через різку зміну з 2018 року судової практики з цього питання у кредиторів виникло чимало проблемних моментів);

— справа № 570/3891/14, у межах якої розглядається питання припинення поруки та застави в разі заміни боржника (банківська спільнота сподівається на зважений підхід Великої Палати ВС, оскільки випадки заміни боржника поза волею кредитора не повинні негативно впливати на його права та законні інтереси);

— справа № 523/2357/20, у якій вирішується питання правонаступництва у виконавчому провадженні в разі смерті боржника (замість його заміни на спадкоємців кредитору пропонується подати до спадкоємців новий позов про звернення стягнення на спадкове майно, що довго, дорого і неефективно).

«Банкопади» 2008—2009 та 2014—2017 років в Україні віддзер-

калились у судовій практиці сотнями, якщо не тисячами спорів про визнання відсутніми прав нових кредиторів за кредитними і забезпечувальними договорами та про недійсність договорів відступлення (купівлі-продажу) прав вимоги (майнових прав) за такими договорами, що обґрунтовувались неправильним визначенням у договорі відступлення розміру кредитної заборгованості. І нарешті у вересні 2022-го Велика Палата Верховного Суду поставила крапку в дискусіях щодо правильного способу захисту прав боржника в таких спорах», — зазначив Олександр Ружицький, партнер EVERLEGAL.

Зокрема, в постанові від 15 вересня 2022 року у справі № 910/12525/20 Велика Палата ВС вказала, що позов про визнання недійсним договору відступлення є неналежним та неефективним способом захисту прав заінтересованої особи, яка, однак, має право подати позов про визнання відсутніми прав нового кредитора.

Велика Палата ВС дійшла висновку, що права кредитора в зобов'язанні переходять до іншої особи, якщо договір відступлення права вимоги з такою особою уклав саме кредитор. Отже, якщо такий договір був укладений особою, яка не володіє правом вимоги з будь-яких

причин, тобто якщо ця особа не є кредитором, то права кредитора у зобов'язанні не переходять до набувача. У випадку, коли особа відступає право вимоги, яке їй не належить, у правовідносинах відсутній управнений на таке відступлення суб'єкт. У цьому разі заміна кредитора в зобов'язанні не відбувається.

ВС також зауважив, що позов про визнання правочину недійсним є способом захисту прав позивача, а не способом захисту інтересу щодо правової визначеності, на який вказував позивач. Натомість інтерес позивача щодо правової визначеності може захищатися, зокрема, позовом про визнання права або позовом про визнання відсутності права. Такий спосіб захисту цивільних прав та інтересів, як визнання права, означає наявність права, так і його відсутність, а його застосування є належним лише в разі, якщо така невизначеність триває, ініційований кредитором спір про захист його прав суд не вирішив і відповідне провадження не було відкрито. За наявності цих обставин заінтересована особа може звернутися з вимогою про визнання права відсутнім, і саме такий спосіб захисту буде належним та ефективним у спірних правовідносинах. Однак це не означає, що позивач зобов'язаний використати зазначений спосіб захисту.

«Сподіваюся, що адвокати достатньо швидко врахують цю позицію Великої Палати ВС у своїй практиці», — зауважив Олександр Ружицький.

ПОДАТКОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ

Аналізуючи останні тенденції судової практики, суддя Касаційного адміністративного суду у складі ВС Наталія Блажівська вказала на дотримання започаткованого минулими роками підходу щодо скорочення строків звернення до суду, зокрема у справах стосовно оскарження податкових повідомлень-рішень.

Знаковою в цьому аспекті є прийнята 27 січня 2022 року постанова у справі № 160/11673/20, в якій Верховний Суд відступив від попередніх висновків та зазначив, що процесуальний строк звернення до суду з позовом про скасування податкового повідомлення-рішення (рішення про застосування штрафних санкцій) у випадку, якщо платник податків не використовував процедуру досудового вирішення спору (адміністративного оскарження), визначається частиною 2 статті 122 КАС України, становить шість місяців та обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав.

Іспит на стійкість

2022-й став роком безпрецедентних в історії незалежної України випробувань. У час, коли наші міста здригаються від вибухів ворожих ракет та артилерійських канонад, а російські танки вгризаються в нашу землю, здійснювати правосуддя і дбати про забезпечення сталості та єдності судової практики складно. Але протягом усього часу повномасштабного вторгнення росії упевнено можна було сказати: судова система України склала іспит на стійкість. Суди України продовжували забезпечувати право громадян на доступ до правосуддя та відповідати запиту на справедливість, який ще ніколи не був таким високим.

Під час цієї кривавої фази збройної російської агресії, яка триває вже понад вісім років, зростає кількість справ про відповідальність держави за шкоду, спричинену бойовими діями. У 2022 році Верховний Суд розглянув цивільну справу № 760/17232/20-ц за позовом до рф (в особі посольства рф в Україні) про відшкодування моральної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії рф, та дійшов фундаментального висновку про те, що судовий імунітет рф не підлягає застосуванню з огляду на порушення нею державного суверенітету України.

Велика Палата ВС прийняла важливу постанову у справі № 635/6172/17, яка стосується відшкодування державою моральної шкоди, заподіяної особі через смерть матері, що настала внаслідок терористичного акту на непідконтроль-

ній Україні території під час проведення АТО. У цій справі ВП ВС зробила ґрунтовні висновки щодо позитивних та негативних обов'язків держави за Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод і зазначила, що стягнення з України відшкодування будь-якої шкоди можливе за умови, що суд установив протиправність діяння саме нашої держави.

У новій системі процесуальних координат Верховний Суд діє вже майже п'ять років. У 2018—2019 роках Велика Палата ВС багато часу присвятила питанням розмежування юрисдикцій, у 2020—2021 роках — захисту права власності, а 2022-й став роком пошуку ефективних способів захисту порушених прав. Одна з ключових позицій ВП ВС зводиться до того, що застосований судом спосіб захисту зрештою повинен призвести до повного відновлення або захисту порушеного права чи інтересу позивача й не потребувати повторного звернення до суду. Таке судове рішення має бути виконуваним і відповідати принципу процесуальної економії.

Наприклад, у справі № 914/2618/16 ВП ВС висувала, що ефективним способом захисту інтересів і прав банку може бути вимога про витребування на користь боржника рухомого та нерухомого майна як набутого покупцем без достатньої правової підстави. А в справі № 462/5368/16-ц Велика Палата ВС констатувала, що застосування боржником способу захисту інтересу, спрямованого на усунення юридичної невизначеності у відносинах із кредитором, є належним лише тоді, коли ця невизна-

ченість триває, суд не розглядає ініційований кредитором для захисту його прав спір із боржником і не вирішив цей спір раніше. За таких умов боржник (поручитель) може звернутися до суду з позовом не про визнання договору поруки припиненим, а про визнання відсутності права вимоги кредитора за договором поруки (визнання його права припиненим), зокрема про визнання поруки припиненою.

У 2022 році зменшилась кількість позовів до органів суддівського врядування, які наразі не провадять своєї діяльності. Попри це Верховний Суд продовжував напрацьовувати судову практику в таких спорах. У справі № 9901/230/19 Велика Палата ВС висувала, що легітимна мета вимірювання добросовісності полягає в здобутті доказів умисного порушення норм суддівської етики чи свідомого нехтування стандартами поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, а також допущення поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя. У цій справі ВП ВС визнала рішення ВРП про відмову у внесенні подання Президентів України про призначення на посаду судді немотивованим, оскільки воно не містило належних обґрунтування того, що поведінка судді викликає небезпідставний сумнів стосовно відповідності позивача критерію добросовісності.

Важливим елементом у роботі Великої Палати є приведення судової практики до наявного рівня розвитку суспільних правовідносин і контекстів. Наприклад, у справі № 160/3364/19 ВП ВС відступила від практики ВСУ щодо поширення на податкові правовідносини приписів статті 205 КК України. У цій справі ВП ВС висловила про відповідальність платника податків за внесення до первинних документів недостовірних даних іншою особою і зазначила, що факт використання первинних документів із недостовірними даними для підтвердження обставин здійснення господарської операції не повинен автоматично вказувати на безпідставність даних податкового обліку.

ЛАРИСА РОГАЧ,
секретар Великої Палати
Верховного Суду

Також у 2022 році ВП ВС робила важливі та резонансні висновки в кримінальних провадженнях. У справі № 756/10060/17 було констатовано, що в разі призначення експертизи слідчим, який не входить до складу визначеної в кримінальному провадженні слідчої групи, суд, вирішуючи питання про допустимість даних висновку експерта як доказів, повинен у межах доводів сторін перевірити, чи призвів спосіб призначення експертизи до порушення тих чи інших прав і свобод людини, передбачених Конвенцією та/або Конституцією України. У разі визнання доказів недопустимими суд має вмотивувати свої висновки про істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, зазначивши, чий та які саме права і свободи було порушено й у чому це виражалось.

L.I. GROUP

юридична компанія

Ваш крок до перемоги

<http://ligroup.com.ua>

UKRAINIAN
LAW FIRMS 2021
A HANDBOOK FOR FOREIGN CLIENTS

Best Lawyers®
LINKING LAWYERS AND CLIENTS WORLDWIDE

Одною з найбільш очікуваних для бізнес-кола цього року була постанова Великої Палати ВС від 7 липня 2022 року у справі № 160/3364/19, в якій підтримано колегію суддів Касаційного адміністративного суду щодо необхідності відступити від висновків Верховного Суду України, що статус фіктивного, нелегального підприємства несумісний з легальною підприємницькою діяльністю, у зв'язку з чим господарські операції таких підприємств не можуть бути легалізовані навіть за формальною підтвердження документами бухгалтерського обліку.

«Ця спроба Верховного Суду підвести судову практику зі схожих питань до сучасних реалій була не першою. У 2018 році було ініційовано схоже звернення до Великої Палати ВС. Проте тоді вона в ухвалі у справі № 826/19939/16 вказала, що в кожній конкретній справі суд має надавати правову оцінку встановленим фактичним обставинам справи, а отже, в тій справі не мала підтвердження наявності виключної правової проблеми», — зауважила Наталія Блажівська.

У 2022 році Велика Палата ВС у своїй постанові сформулила низку висновків, серед яких варто виокремити найважливіші:

— вирок щодо посадової особи контрагента за статтею 205 КК України, а також ухвала про звільнення особи від кримінальної відповідальності за цією статтею у зв'язку із закінченням строків давності не можуть створювати преюдицію для адміністративного суду, якщо тільки суд кримінальної юрисдикції не встановив конкретні обставини стосовно дій чи бездіяльності позивача. Такі вирок або ухвала суду за результатами розгляду кримінального провадження мають оцінюватися адміністративним судом разом із наданими первинними документами та обставинами щодо наявності первинних документів, правильності їх оформлення, можливості виконання (здійснення) спірних господарських операцій, їх зв'язку з господарською діяльністю позивача та

можливості використання придбаного товару (робіт, послуг) у подальшій діяльності;

— якщо інша особа внесла до документа відомості про учасника господарської операції, який має дефекти правового статусу, то добросовісний платник податків, який скористався відповідним документом для підтвердження даних свого податкового обліку, не може зазнавати жодних негативних наслідків у тому разі, якщо інші обставини, зазначені в первинному документі, зокрема рух відповідних активів, мали місце. Водночас повинна враховуватися реальна можливість платника податків пересвідчитися в тому, чи були достовірними відомості, внесені до первинного документа його контрагентом.

«Суди враховують ці правові висновки, відійшовши від формального встановлення обставин наявності вироків щодо посадових осіб контрагентів та проводячи комплексну перевірку даних стосовно реального здійснення господарських операцій з придбання товарів (робіт, послуг) із метою їх використання у власній господарській діяльності», — підкреслила Наталія Блажівська.

Також вона зазначила, що в податкових спорах і надалі продовжується тенденція щодо необхідності перевіряти не лише виявлені під час контрольного заходу порушення платника податків, а й те, чи контролювальний орган дотримався визначеної законодавством процедури призначення та проведення такого заходу.

У цьому аспекті суддя звернула увагу на висновки Касаційного адміністративного суду у складі ВС, викладені в постанові від 22 лютого 2022 року у справі № 420/12859/21. Суд вказав, що за наявності суперечливих правил і положень стосовно дії мораторію на проведення перевірок, які містяться в Податковому кодексі України і в постанові Кабінету Міністрів України, застосуванню підлягають положення і правила саме ПК України. Податковий орган фактич-

но після прийняття постанови «Про скорочення строку дії обмеження в частині дії мораторію на проведення деяких видів перевірок» від 3 лютого 2021 року № 89 не був наділений повноваженнями проводити документальну планову перевірку з дотриманням вимог пункту 77.4 статті 77 ПК України. Враховуючи це, суд визнав протиправним наказ про проведення перевірки.

Цього року податкова палата Касаційного адміністративного суду у складі ВС прийняла значну кількість постанов, у яких сформульовано правові висновки щодо:

— нарахування грошового зобов'язання з транспортного податку (від 20 червня 2022 року у справі № 826/15940/18);

— підстав для кваліфікації отриманого платником доходу як доходу від провадження господарської (підприємницької) діяльності (від 23 травня 2022 року у справі № 810/3116/18);

— сплати акцизного податку за товар із кодом УКТ ЗЕД, який міститься у двох рядках таблиці, визначеної підпунктом 215.3.1 ПК України (від 19 квітня 2022 року у справі № 1.380.2019.005537);

— критеріїв стабільності в оподаткуванні (від 19 квітня 2022 року у справі № 816/687/16).

У спорах у сфері міжнародного оподаткування також простежується перехід від дослідження формальних умов, за яких платник податків мав під час виплати доходу застосувати певну ставку податку на підставі міжнародного договору, до системного аналізу умов та економічного змісту операцій, в процесі здійснення яких відповідні доходи виплачувались.

JURA NOVIT CURIA

Останніми роками суди під час вирішення спорів активно застосовували принцип «суд знає закони». Проте застосування принципу *jura novit curia* не є безмежним. На це вказав Касаційний цивільний суд у складі ВС у постанові від 2 листопада 2022 року у справі № 685/1008/20. По суті, ВС зазначив,

що суд повною мірою не може замінити собою позивача.

«Вказаний принцип, з одного боку, підлягає безумовному застосуванню: суд зобов'язаний застосувати правильні норми права, перекваліфікувавши позов, незалежно від посилань позивача. З іншого боку, перекваліфікуючи позов за цим принципом, суд може порушити право на справедливий суд як щодо відповідача, так і щодо позивача. У таких умовах слід зважати на принцип змагальності та рівності сторін. Сторони не можна позбавляти права на аргументування своєї позиції й надання доказів в умовах нової кваліфікації судом правовідносин», — наголосив ВС у цій постанові.

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ

Як зазначила в.о. директора юридичного департаменту Coca-Cola HBC Ukraine, Armenia & Moldova Катерина Марченко, питання захисту трудових прав і врегулювання трудових відносин під час особливого періоду не є новим для судів, воно існує з 2014 року. Але тепер географія таких спорів розширилась на всю Україну. І тому в питаннях, де не змінилося законодавче регулювання, суди продовжують дотримуватись послідовної позиції.

Водночас 2022 рік був наповнений змінами трудового законодавства, покликаними врегулювати трудові відносини під час воєнного стану. Наріжним каменем став Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», норми якого викликали чимало запитань. Практика Верховного Суду щодо застосування положень вказаного закону ще відсутня. Проте практика судів першої та апеляційної інстанцій вже дає підстави стверджувати, що найбільшого резонансу набула норма стосовно призупинення трудових відносин.

Суди зауважують, що цей закон надав право роботодавцю призупинити дію трудового договору з працівниками, що не припиняє трудових відносин. Водночас таке право не є абсолютним. Головною умовою призупинення тру-

РЕЙТИНГ ВИЗНАННЯ ЗА ГАЛУЗЯМИ ПРАКТИКИ

СУДОВА ПРАКТИКА			ЮРИСТИ		
ЮРИДИЧНІ ФІРМИ			ЮРИСТИ		
МІСЦЕ	НАЗВА ЮРИДИЧНОЇ ФІРМИ	БАЛ	МІСЦЕ	ІМ'Я	БАЛ
1	EQUITY	137	1	ОЛЕГ МАЛІНЕВСЬКИЙ (EQUITY)	96
2	ASTERS	81	2	МИХАЙЛО ІЛЛЯШЕВ (ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ)	88
3	ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ	77	3	АННА ОГРЕНЧУК (ЮРИДИЧНА ГРУПА LCF)	82
4	ЮРИДИЧНА ГРУПА LCF	66	4	МИКОЛА КОВАЛЬЧУК (L.I.GROUP)	80
5	SAYENKO KHARENKO	59	5	АНДРІЙ ПОРАЙКО (EVERLEGAL)	70
6	EVERLEGAL	52	6	СЕРГІЙ БОЯРЧУКОВ (АЛЕКСЕЄВ, БОЯРЧУКОВ ТА ПАРТНЕРИ)	64
7	АЛЕКСЕЄВ, БОЯРЧУКОВ ТА ПАРТНЕРИ	48	7	ВАЛЕНТИН ГВОЗДІЙ (GOLAW)	63
8	ВАСИЛЬ КІСІЛЬ І ПАРТНЕРИ	43	8	ЮЛІАН ХОРУНЖИЙ (ARIO LAW FIRM)	56
9	L.I.GROUP	42	9	ОЛЕКСІЙ ДІДКОВСЬКИЙ (ASTERS)	53
10	GOLAW	31	10	ОЛЕГ КАЧМАР (ВАСИЛЬ КІСІЛЬ І ПАРТНЕРИ)	50

ПРИМІТКА. У ГОЛОСУВАННІ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКИ 107 ЮРИДИЧНИХ ФІРМ.

МІЖНАРОДНИЙ АРБІТРАЖ			ЮРИСТИ		
ЮРИДИЧНІ ФІРМИ			ЮРИСТИ		
МІСЦЕ	НАЗВА ЮРИДИЧНОЇ ФІРМИ	БАЛ	МІСЦЕ	ІМ'Я	БАЛ
1	SAYENKO KHARENKO	108	1	ОЛЕНА ПЕРЕПЕЛИНСЬКА (INTEGRITES)	68
2	ASTERS	85	2	МАРКІАН КЛЮЧКОВСЬКИЙ (ASTERS)	60
3	ENGARDE	75	3	ЄВГЕН БЛІНОВ (ETERNA LAW)	57
4	ETERNA LAW	63	4	ЮЛІЯ ЧЕРНИХ (ARBITRADE)	53
5	AEQUO	58	5	РОМАН МАРЧЕНКО (ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ)	45
6	ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ	56	6	ВСЕВОЛОД ВОЛКОВ (EVERLEGAL)	37
7	AVELLUM	49	7	ОЛЕКСАНДР ДРУГ (SAYENKO KHARENKO)	32
8	INTEGRITES	40	8	ОЛЕГ АЛЬОШИН (ВАСИЛЬ КІСІЛЬ І ПАРТНЕРИ)	31
9	EVERLEGAL	34	9	ІРИНА НАЗАРОВА (ENGARDE)	25
10	AGA PARTNERS	18	10	АНДРІЙ КОЛУПАЄВ (LEXWELL & PARTNERS)	23

дового договору є те, що роботодавець не має змоги надати роботу, а працівник — виконувати її. Зокрема, про неможливість надання роботодавцем роботи можуть свідчити випадки неможливості забезпечувати для працівників належні умови праці, оскільки необхідні для виконання роботи виробничі, організаційні, технічні можливості, засоби виробництва знищено внаслідок бойових дій або їх функціонування з об'єктивних і незалежних від роботодавця причин є неможливим так само, як і переведення працівника чи залучення його до роботи дистанційно. Водночас якщо працівник бажає та може виконувати роботу, то відсутні підстави для призупинення дії трудового договору.

Важливою є позиція судів щодо визнання незаконного призупинення трудового договору вимушеним прогулом. Суди вважають, що призупинення трудового договору хоча і не припиняє трудових відносин, проте фактично позбавляє працівника роботи і належного йому заробітку, який би він отримав, якби працював на своєму робочому місці чи виконував покладені на нього трудові обов'язки. У випадку, якщо наказ визнано незаконним та скасовано, це створює ситуацію, яка є фактично вимушеним прогулом, викликаним протиправними діями роботодавця. Тому суди вважають за можливе застосувати за аналогією статтю 235 Кодексу законів про працю України, якою передбачено, що під час ухвалення рішення про поновлення на роботі орган, який розглядає трудовий спір, одночасно приймає рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

КОРПОРАТИВНИЙ ВЕКТОР

«Війна в Україні мала безпосередній вплив на вирішення судових спорів, оскільки юридичні конфлікти фактично відійшли на другий план. Корпоративні спори в цьому питанні є лакмусовим папірцем, який демонструє відповідну

тенденцію», — зауважив Олексій Колток, радник Sayenko Kharenko.

За його словами, після адаптування до роботи в умовах воєнного часу суди продовжили розгляд корпоративних спорів. І хоча низка сформованих позицій була прогнозована, проте викликала підвищений інтерес.

Так, у червні судова палата для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду у складі ВС прийняла постанову за результатами оскарження процедури squeeze-out. У цій постанові у справі № 905/671/19 суд уже чіткіше окреслив процедурні аспекти судового оскарження. Спосіб захисту прав колишнього міноритарія повинен мати компенсацийний характер, оскільки оскаржувати саму процедуру неефективно. Оцінювання має здійснюватися з урахуванням вартості однієї акції в пакеті 100 %.

Також постановою від 6 червня 2022 року у справі № 902/66/20 відповідна палата Касаційного господарського суду залишила без змін висновок щодо неможливості розірвати договір та витребувати частку в статутному капіталі товариства через несплату чергових платежів. Тож позиція залишається незмінною: необхідно стягувати кошти замість витребування частки.

Окрім цього, ВС визнав непропорційними заходи забезпечення позову, які визначали нечіткий перелік обмежень вчинення реєстраційних дій з використанням звороту «зокрема, але не виключно». Звертаючись за вжиттям заходів забезпечення позову, потрібно визначати конкретні дії, вчинення яких ви просите заборонити, такі заходи мають бути співмірними та адекватними щодо заявлених позовних вимог (постанова від 3 травня 2022 року у справі № 906/781/21).

Верховний Суд у справі № 912/3711/19 залишив незмінною свою позицію та вкотре наголосив, що право власності на частку в ТОВ вини-

кає на підставі договору та не пов'язується з реєстрацією відповідних відомостей у реєстрі.

Одним із наболілих питань для практиків залишається можливість оскарження учасником господарського товариства правочинів, вчинених керівником без згоди загальних зборів. Улітку 2022 року Касаційний господарський суд у складі ВС дійшов висновку про необхідність передання цього питання на розгляд Великої Палати ВС. «Розгляд справи № 522/22473/15-ц у Великій Палаті триває. Як ми пам'ятаємо, судова практика щодо неможливості подання учасником товариства такого позову була сформована декілька років тому і досі є усталеною», — зазначив Олексій Колток.

Також, на переконання пана Олексія, додав би практичного розуміння висновок Верховного Суду щодо юридичної оцінки акта прийняття-передання частки в статутному капіталі ТОВ, який є підставою для проведення реєстраційних дій. З огляду на різні підходи до оцінювання такого акта як правочину або як доказу, що підтверджує його наявність, була спроба передати це питання на розгляд Великої Палати ВС. Проте вона не побачила тут правової проблеми та вказала, що такі акти можуть оцінюватися по-різному. Тому обидва варіанти є водночас і правильними, і ні, залежно від сторони, інтереси якої ви представляєте (ухвала від 11 серпня 2022 року у справі № 916/546/21).

«Тож вектор правових позицій в корпоративних спорах кардинально не змінюється, що є свідченням усталеності судової практики. За певними позиціями, наприклад стосовно можливості оскарження учасником товариства фразаторних правочинів, хотілося б зміни підходу з визначенням чіткого тесту під час розгляду відповідних справ», — зауважив Олексій Колток.

БАНКРУТСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ

Особливі складнощі в умовах воєнного стану виникли у сфері банкрутства. Нова фаза війни загострила низку про-

цесуальних питань, які існували ще з 2014 року. Зокрема, суди зазначають про неможливість розшукати учасників справи про неплатоспроможність.

Також нагальною є проблема подовження строків розгляду справи у зв'язку з неможливістю належного повідомлення сторін. Крім того, є невизначеність у питаннях можливості подовження судами строків певних процедур — розпорядження майном, санації, ліквідації тощо. По суті, якщо майно боржника розташоване на окупованій території, то не можна провести ні його оцінку, ні інвентаризацію.

Утім, і в цій категорії справ Верховний Суд висловлював правові позиції, на які необхідно звернути увагу. Зокрема, в постанові ВС від 9 червня 2022 року у справі № 904/76/21 Касаційний господарський суд у складі ВС зазначив, що задля дотримання балансу інтересів кредиторів і боржника суд повинен займати активну процесуальну позицію під час перевірки наявності ознак загрози неплатоспроможності боржника як необхідної умови для притягнення керівника боржника до відповідальності, визначеної частиною 6 статті 34 КУЗПБ. У цій справі Верховний Суд визнав правомірним висновок, що суб'єктом солідарної відповідальності є виключно керівник боржника.

У постанові від 26 травня 2022 року у справі № 903/806/20 судова палата для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі ВС зробила висновок щодо процедури реструктуризації боргів боржника — фізичної особи. Суд зазначив, що неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів протягом трьох місяців із дня запровадження процедури реструктуризації може бути самостійною підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи відповідно до частини 11 статті 126 КУЗПБ.

Також Касаційний господарський суд у складі ВС висловився щодо випадків, коли арбітражний керуючий не може отримати додаткову грошову винагороду. Зокрема, в постанові від 31 травня 2022 року у справі № 904/7678/15 суд вказав, що попри імперативність норм частини 3 статті 30 КУЗПБ стосовно права арбітражного керуючого на отримання додаткової грошової винагороди, таке заохочення того чи іншого арбітражного керуючого, який виконував повноваження в певній процедурі банкрутства, має здійснюватися із застосуванням судового розсуду.

ПІДСУМОВУЮЧИ

І хоча українські суди досить швидко адаптувалися до роботи в умовах воєнного стану, попереду ще багато випробувань, законодавчої оптимізації проведення судових процесів, напрацювання судової практики в нових категоріях спорів та завершення розпочатої до повномасштабного вторгнення чергової судової реформи. Проте головним завданням для всіх українців залишається перемога України!

БАНКРУТСТВО					
ЮРИДИЧНІ ФІРМИ			ЮРИСТИ		
МІСЦЕ	НАЗВА ЮРИДИЧНОЇ ФІРМИ	БАЛ	МІСЦЕ	ІМ'Я	БАЛ
1	EQUITY	147	1	ОЛЕГ МАЛІНЕВСЬКИЙ (EQUITY)	99
2	АЛЕКСЕЄВ, БОЯРЧУКОВ ТА ПАРТНЕРИ	116	2	СЕРГІЙ БОЯРЧУКОВ (АЛЕКСЕЄВ, БОЯРЧУКОВ ТА ПАРТНЕРИ)	79
3	ІЛЛЯШЕВ ТА ПАРТНЕРИ	90	3	ЮЛІАН ХОРУНЖИЙ (ARIO LAW FIRM)	55
4	ЮРИДИЧНА ГРУПА LCF	87	4	АРТУР МЕГЕРЯ (L.I.GROUP)	37
5	ARIO LAW FIRM	77	5	ОЛЕНА ВОЛЯНСЬКА (ЮРИДИЧНА ГРУПА LCF)	35
6	L.I.GROUP	74	6	ІРИНА СЕРБІН (ARIO LAW FIRM)	29
7	GOLAW	70	7	МИКОЛА КОВАЛЬЧУК (L.I.GROUP)	28
8	ГРАМАЦЬКИЙ І ПАРТНЕРИ	63	8	НАТАЛІЯ ТИЩЕНКО (NOBILI)	24
9	ADER HABER	52	9	РОМАН ЗАГРІЯ (PRAVO GARANT)	19
10	ВАСИЛЬ КІСІЛЬ І ПАРТНЕРИ	41	10	ОЛЕКСАНДР ХОМЕНКО (ХОМЕНКО ПІТА ТА ПАРТНЕРИ)	17

ПРИМІТКА. У ГОЛОСУВАННІ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКИ 107 ЮРИДИЧНИХ ФІРМ.

ЗАХИСТ БІЗНЕСУ					
ЮРИДИЧНІ ФІРМИ			ЮРИСТИ		
МІСЦЕ	НАЗВА ЮРИДИЧНОЇ ФІРМИ	БАЛ	МІСЦЕ	ІМ'Я	БАЛ
1	EQUITY	136	1	ДЕНИС БУГАЙ (VB PARTNERS)	89
2	AVER LEX	94	2	СЕРГІЙ ПОГРЕБНОЙ (SAYENKO KHARENKO)	64
3	SAYENKO KHARENKO	81	3	ТАРАС ПОШИВАНЮК (EQUITY)	62
4	ASTERS	79	4	ЄВГЕН ГРУШОВЕЦЬ (ARIO LAW FIRM)	51
5	VB PARTNERS	69	5	ВІТАЛІЙ СЕРДЮК (AVER LEX)	38